

ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.30(1)-1
УДК [130.2:37.013.73]:37.018.43

ФЕНОМЕН ПОЛІКУЛЬТУРНОСТІ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

*THE PHENOMENON OF MULTICULTURALISM OF THE
EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE CONDITIONS OF DISTANCE
LEARNING*

Т.П. Артимонова

Актуальність теми дослідження. В умовах сьогодення дистанційне навчання стало нормою, а не лише однією з форм навчального процесу. В даному контексті освітнє середовище відповідним чином трансформувалося: і в культурному, і в управлінському, і в педагогічному, і в соціально-комунікативному і т.д. сенсах. Завдяки дистанційному навчанню і не тільки, освітнє середовище сформувало ознаки полікультурності, перетворивши їх у феномен. Трансформація освітнього середовища під впливом багатьох соціокультурних викликів та глобальних процесів створює прецедент щодо необхідності проведення теоретичного аналізу феномену полікультурності в освіті.

Постановка проблеми. До початку пандемії COVID-19 та запроваджених карантинних заходів по всьому світу дистанційна форма навчання вважалася однією з форм штучно створеного освітнього середовища на засадах дидактичних принципів, програмних засобів навчального призначення та можливостям глобального Інтернет-зв'язку. Нині дистанційна освіта стала панацеєю та вимушеною мірою реальності – одночасно. Виникає питання: яких ознак набуває феномен полікультурності освітнього середовища та і освіти взагалі в даних умовах?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Явище полікультурності

Urgency of the research. In today's conditions, distance learning has become the norm, not just one form of learning process. In this context, the educational environment has been transformed accordingly: in the cultural, and in management, and in pedagogical, and in the socio-communicative, etc. sense. Thanks to distance learning and more, the educational environment has formed signs of multiculturalism, turning them into a phenomenon. The transformation of the educational environment under the influence of many social and cultural challenges and global processes sets a precedent for the need to conduct a theoretical analysis of the phenomenon of multiculturalism in education.

Target setting. Prior to the beginning of COVID-19 pandemic and the involvement of quarantine measures around the world, distance learning was considered a form of artificial learning environment based on didactic principles, bulk software and global Internet connectivity. Today, distance education has become a panacea and a forced measure of reality at the same time. The question arises: what are the signs of the phenomenon of multicultural education and education in general in these conditions?

Actual scientific researches and issues analysis. The phenomenon of

освіти аналізується в роботах закордонних та вітчизняних вчених, серед них: Дж. Бенкс, В. Габдулхаков, Л. Гончаренко, О. Котенко, М. Моцар, С. Романюк, Т. Синьова, Л. Хомич, Л. Султанова, Т. Шахрай та інших.

Актуальність, можливості, перспективи, проблематика використання дистанційної форми навчання та створення відповідного освітнього середовища розглядається в роботах педагогів, філософів, психологів, дослідників у сфері ІКТ та програмних засобів, а саме: О. Абакумової, О. Андреева, В. Биков, І. Блощинського, О. Кивлюк, Т. Пилаєвої, М. Смільсона, Ю. Машбиця, М.І. Жалдака та інших.

Дистанційне навчання досліджували закордонні вчені починаючи з 60-х років минулого століття: А. Каюм, Д. Кіган, Л. Моллер, Дж. Б. Хютт, О. Завацкі-Ріхтер, Р. Наррісон, Дж. Л. Мур, Ш. Е. Смальдіно, О. Грязнова та інші.

Постановка завдання. Здійснити теоретичний аналіз питання полікультурності освітнього середовища в умовах дистанційного навчання з урахуванням глобальних, інтеграційних, трансформаційних процесів та національної специфіки.

Виклад основного матеріалу. Виклики сьогодення вимагають переосмислення ролі та значення феномену полікультурності освітнього середовища, що набуває концептуальних форм, а невідпинний розвиток цифрових інформаційно-комунікаційних технологій та їх активне використання в освіті відповідним чином впливають на форми, методи, засоби, значення дистанційної освіти та її перспективні можливості. В статті розглядаються освітні теорії дистанційного навчання, як інструменту ефективного функціонування полікультурного освітнього середовища.

Висновки. Теоретичний аналіз феномену полікультурності освітнього середовища в контексті дистанційного навчання дозволив концептуалізувати ряд положень. По-перше, полікультурність освітнього середовища є цілісне явище, що

multicultural education is analyzed in the works of foreign and domestic scientists, among them: J. Banks, V. Gabdulkhakov, L. Goncharenko, O. Kotenko, M. Motsar, S. Romaniuk, T. Sinyova, L. Khomich, L. Sultanova, T. Shahraili and others.

Relevance, opportunities, prospects, issues of using distance learning and creating an appropriate educational environment are considered in the works of teachers, philosophers, psychologists, researchers in the field of ICT and software, namely: O. Abakumova, O. Andreev, V. Bykov, I. Bloshchynskii, O. Kivliuk, T. Pylaeva, M. Smulson, Yu. Mashbyts, M. Zhaldak and others.

Distance learning has been studied by foreign scientists since the 60s of the last century: A. Kayum, D. Keegan, L. Moller, J. B. Hutt, O. Zawacki-Richter, R. Narrison, J. L. Moore, S. E. Smaldino, O. Gryaznova and others.

The research objective. To conduct a theoretical analysis of the issue of multicultural educational environment in the conditions of distance learning, taking into account global, integration, transformation processes and national specifics.

The statement of basic material. Today's challenges require the rethinking of role and importance of the phenomenon of the multicultural educational environment, which acquires conceptual forms, and the continuous development of digital information and communication technologies and their active use in education accordingly affect the forms, methods, means, importance of distance education and its prospects. The article considers educational theories of distance learning as a tool for the effective functioning of a multicultural educational environment.

Conclusions. Theoretical analysis of the phenomenon of multiculturalism of the educational environment in the context of distance learning allowed to conceptualize a number of provisions. First of all, the multicultural nature of the educational environment is a holistic

інтегрує в собі різноманіття різних культур, освітньо-педагогічних традицій та соціального досвіду. По-друге, полікультурності властива інклюзія, як сприйняття "розбіжного" задля формування ефективно-бажаного. По-третє, в сучасних умовах пандемії COVID-19 та запроваджених карантинних заходів функціонування полікультурного освітнього середовища в умовах дистанційного навчання є складним завданням враховуючи комунікаційну стереотипність, цифрову нерівність, індивідуалізаційно-ціннісне сприйняття, стандартизованість та універсалізованість програмних продуктів, усвідомлення власної унікальності на фоні узагальненого тощо.

Ключові слова: дистанційне навчання, освітнє середовище, трансформація, феномен полікультурності, інформаційне суспільство.

phenomenon that integrates the diversity of different cultures, educational and pedagogical traditions and social experience. Secondly, multiculturalism is characterized by inclusion, as the perception of "divergent" in order to form the effective-desirable. Thirdly, in the current conditions of the COVID-19 pandemic and the introduced quarantine measures, the functioning of a multicultural educational environment in the context of distance learning is a difficult task given the communication stereotypes, digital inequality, individualization and value perception, standardization and universality of software products and etc.

Keywords: distance learning, educational environment, transformation, the phenomenon of multiculturalism, information society.

Актуальність теми дослідження. Глобалізаційні процеси актуалізували питання пропорційності співіснування різних культур, підвищення рівня міжнаціональних, міжконфесійних та міжрасових взаємовідносин, толерантності, гуманності тощо. Імплементация принципів полікультурної освіти, уможлиблює вирішення (хоча і частково) завдань, які виникають під впливом відповідних соціальних викликів. А завданням будь-якої національної освіти, в свою чергу, є формування демократичного полікультурного світогляду особистості. В Україні "національна доктрина розвитку освіти наголошує на тому, що освіта утверджує національну ідею, сприяє національній ідентифікації, розвитку культури українського народу, оволодінню цінностями світової культури, загальнолюдськими надбаннями" [16, с. 8]. Отже, культура сама по собі вже феномен. А її історично сформовані структурні складові, де освіта займає не останнє місце, створюють феноменологічні напрямки.

Полікультурність освітнього середовища – це комплексне явище, яке характеризується залученням у освітній процес представників різних культур, національностей, релігій, рас тощо. З початком пандемії COVID-19 існування полікультурного освітнього середовища в реальному світі виявилось під загрозою.

В умовах сьогодення дистанційне навчання стало нормою, а не лише однією з форм навчального процесу. В даному контексті освітнє середовище відповідним чином трансформувалося: і в культурному, і в управлінському, і в педагогічному, і в соціально-комунікативному і т.д. сенсах. Завдяки дистанційному навчанню і не тільки, освітнє середовище зберегло ознаки полікультурності, перетворивши їх у феномен. Трансформація освітнього середовища в контексті зміни пріоритетності форм навчального процесу з очної на дистанційну під впливом багатьох

соціокультурних викликів та глобальних процесів створює прецедент щодо необхідності проведення теоретичного дослідження феномену полікультурності в освіті.

Постановка проблеми. До початку пандемії COVID-19 та запроваджених карантинних заходів по всьому світу дистанційна форма навчання вважалася однією з форм штучно створеного освітнього середовища на засадах дидактичних принципів, програмних засобів навального призначення та можливостям глобального Інтернет-зв'язку. Нині дистанційна освіти стала панацеєю та вимушеною мірою реальності – одночасно. Виникають питання: яких ознак набуде феномен полікультурності освітнього середовища та і освіти взагалі в даних умовах? Чи не актуалізується проблема збереження національної ідентичності в умовах полікультурної освіти? Чи вирішує проблеми спеціальностей практичного спрямування дистанційна освіта? і т.д.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Явище полікультурності освіти аналізується в роботах закордонних та вітчизняних вчених, серед них: Дж. Бенкс, В. Габдулхаков, Л. Гончаренко, О. Котенко, М. Моцар, С. Романюк, Т. Синьова, Л. Хомич, Л. Султанова, Т. Шахрай та інших.

Актуальність, можливості, перспективи, проблематика використання дистанційної форми навчання та створення відповідного освітнього середовища розглядається в роботах педагогів, філософів, психологів, дослідників у сфері ІКТ та програмних засобів, а саме: О. Абакумової, О. Андрєєва, В. Биков, І. Блощинського, О. Кивлюк, Т. Пилаєвої, М. Смульсона, Ю. Машбиця, М.І. Жалдака та інших.

Дистанційне навчання досліджували закордонні вчені починаючи з 60-х років минулого століття: А. Каюм, Д. Кіган, О. Завацкі-Ріхтер, Р.Наррісон, Л. Моллер, Дж.Б. Хютт, Дж.Л. Мур, Ш. Е. Смальдіно, О. Грязнова та інші.

Постановка завдання. Здійснити теоретичний аналіз питання полікультурності освітнього середовища в умовах дистанційного навчання з урахуванням глобальних, інтеграційних, трансформаційних процесів та національної специфіки.

Виклад основного матеріалу. Створення і функціонування освітнього середовища в умовах дистанційного навчання не є новацією. Ще в 1969 році у Великій Британії було засновано “Відкритий університет” з дистанційною формою навчання. Т. Пилаєва [12] досліджуючи історію світового розвитку дистанційної освіти констатує, що дистанційна освіта є наслідком та результатом процесів глобалізації, інтеграції, демократизації, інформатизації, що відповідає модерним потребам суспільства та посідає почесне місце на ринку освітніх послуг.

З точки зору сучасного філософського напрямку “Філософія освіти”, що є одночасно і рефлексією, і імперативом, і феноменом, і світоглядом – дистанційна освіта “запрограмована” вирішувати певний ряд фундаментальних та прикладних завдань соціокультурного характеру. В цьому контексті дистанційна освіта розглядається як елемент загальної теорії соціалізації та інституалізації освіти, де дистанційна форма навчання виконує різні функції та завдання. Крім того, філософія надає можливості дослідити антропологічний, онтологічний, епістеміологічний, феноменологічний, ціннісний, екзистенціальний, етичний аспекти

дистанційної освіти. “У суспільстві дистанційна педагогіка розглядається і як входження людини в світ, і як осягнення людиною сенсу буття, і як створення власного образу, і як пробудження духовності” [8, с. 60]. Отже, філософія освіти дозволяє розглянути освітній процес не тільки як множину теоретичних, методичних, дидактичних принципів, а як систему, що формує світогляд.

“Сучасні технології освіти реально відкривають можливості для освіти дорослих, освіти упродовж всього життя. Навчання у ЗВО, як це було раніше, не може забезпечити сучасну людину високим рівнем освіти на все життя, а оновлювати знання необхідно постійно. Саме такі можливості надає дистанційна освіта” [9, с. 265].

Узагальнюючи сутність та зміст поняття дистанційної освіти І. Блощинський робить висновок, що: “Сьогодні дистанційне навчання розглядається як ефективний засіб забезпечення неперервної освіти, шлях до її демократизації, гуманізації та варіативності <...> – це універсальна гуманістична форма навчання, яка проводиться на базі інформаційно-телекомунікаційних технологій, що створює умови для тих, хто навчаються, вільного вибору освітніх дисциплін, діалогового обміну <...> віддалених у часі і просторі” [5] об’єктів та суб’єктів навчального процесу.

У своєму науковому дослідженні О. Абакумова розглядає дистанційну освіту як феномен, що сформувався під впливом соціокультурних змін [2]. І в той же самий час визначає параметри гуманістичної та антигуманістичної сутності даного явища. На думку автора: “Дистанційна освіта може трактуватися як один з соціальних чинників утвердження дійсного гуманізму і подолання дегуманізуючих та розлюднюючих сил відчуження, протистояння тотальному розлученню людини та розсуспільненню суспільства” [1, с. 206]. Не порушуючи принципів гуманізму, єдності індивідуального, взаємозалежності існування людини і суспільства, беручи людину за найважливішу цінність, функціонує дистанційна освіта.

Д. Кіган [20], який зробив вагомий внесок у дослідження питань функціонування та розвитку дистанційної освіти, звертає особливу увагу на необхідність формування спеціальних практичних навичок та знаходження ефективних шляхів мотивації до навчання, що кардинально відрізняються від традиційних принципів дидактики. Крім того, він класифікує дистанційне навчання за технічними засобами (радіо, телебачення, друковані матеріали, комп’ютери тощо), які використовуються. Наприклад, дистанційне навчання за допомогою планшетів та смартфонів він назвав “мобільним навчанням”.

Більш сучасні дослідження дистанційної освіти розглядають питання такі як: методика електронного навчання, еволюція новітніх технологій та програмних засобів, мобільні технології, створення спеціального особистісно-спрямованого освітнього середовища тощо. Висловлюються гіпотези щодо полікультурної спрямованості “необмеженого” навчання, яке стане незамінним у недалекому майбутньому. Спостерігається певна неузгодженість щодо категоріально-термінологічного апарату дистанційної освіти: відкрите, змішане, гнучке, електронне навчання. Подекуди ототожнення дистанційної освіти та он-лайн освіти виглядає некоректно, бо не завжди дистанційне навчання відбувається в Інтернеті, а відповідно, і не вся он-лайн освіта є

дистанційною з точки зору комунікації викладач-студент, або вчитель-учень тощо. Менеджмент дистанційної освіти та специфіка організаційних методик з урахуванням потреб та особливостей національних систем освіти в різних країнах також є предметом наукового пошуку багатьох вчених, які вивчають зазначену проблематику [18; 19; 21; 22].

Розглядаючи теорії навчання з огляду на сучасний стан розвитку дистанційної освіти відомі українські дослідники [3, с. 72-79] виділяють наступні підходи:

- біхевіористський підхід, який ґрунтується на ідеях кібернетики та системи програмованого навчання;
- когнітивний підхід аналізується як технологія пізнавальної діяльності з використанням сенсорних можливостей особистості, а також таких розумових процесів, як: мислення, швидкість та об'єм пам'яті, абстрагування, міркування тощо;
- конструктивістський підхід акцентує увагу на активізації (інтерактивності) навчального процесу, де педагог виконує роль координатора, радника, наставника;
- коннективізм у теорії навчання концептуалізує відкритість та інноваційність, які в свою чергу потребують творчих ініціатив.

Як зазначалося вище дистанційна освіта потребує спеціального навчального середовища – певної системи навчання, “яка породжує постійний (безперервний) потік навчальних впливів і протиставляється так званим «дотиковим» навчальним впливам, які не є перманентними і генеруються подекуди, з різними, інколи досить великими, часовими і просторовими розривами” [15, с. 63]. З точки зору філософії інколи такі середовища набувають ознак імерсивності, що уможливорюється за рахунок повного або часткового занурення у різні види змішаної та віртуальної реальності. Природу такого середовища умовно можна розділити на дві складові: зовнішню та внутрішню. Цікавим є той факт, що для будь-якої освітньої системи внутрішнє середовище є зовнішнім для людини, яка в ній навчається.

Беручи за основу зазначені вище особливості та характеристики дистанційної освіти, акцентуємо увагу саме на створенні освітнього середовища, яке б відповідало наступним властивостям: відкритість, гнучкість та адаптованість; мережевість; стандартизованість; керованість; економічність; ергономічність; модульність освітніх програмних засобів; зміна ролі педагога на координатора, тьютора, консультанта; специфікація та адаптація традиційних методів контролю; комунікаційна технологічність; інноваційність програмних засобів навчання; функціональність; системність, інтегрованість та полікультурності [6]. Отже, базуючись на аксіомах філософії, освіти, культури та їх синтезі, дистанційна освіта є певним інструментом формування полікультурного освітнього середовища, яке набуває важливого значення в сучасному глобальному світі.

“Полікультурна освіта – це ідея чи концепція, освітня реформа, рух і процес” [17, с. 14/1]. Дж. Бенкс розглядає полікультурну освіту як ідею, що незалежно від статі, сексуальної орієнтації, соціального класу, етнічних, расових, фізіологічних чи культурних особливостей дозволяє всім суб'єктам освітнього процесу мати рівні можливості. Крім того акцентує увагу на тому, що задля впровадження та ефективного

функціонування полікультурної освіти відповідні заклади та освітні установи повинні бути реформовані, а своєрідна різноманітність сприятиме збагаченню нації, її культури, розширенню світогляду, формуванню загальнолюдського ціннісного потенціалу, толерантності тощо [17].

“Мета полікультурної освіти полягає в гармонійному розвитку майбутнього фахівця – особистості, яка була б здатна до активної життєдіяльності в багатонаціональному й полікультурному середовищі, що володіє розвиненим почуттям розуміння й поваги до інших культур, вміннями жити в злагоді й спокої з людьми різних національностей, рас, вірувань” [14, с. 214].

Продовжуючи дискусію полікультурності освітнього середовища конкретизуємо деякі практичні аспекти функціонування та розвитку полікультурної освіти у підготовці фахівців різних педагогічних та дотичних до них спеціальностей.

М. Моцар серед компонентів сформованості полікультурної компетентності студентів, що навчаються на спеціальності “Переклад” виокремлює: мотиваційний, соціокультурний, мовленнєвий, стратегічний. Крім того, теоретично обґрунтовує модель полікультурної компетентності при умовах використання технологій дистанційного навчання [11].

Реалізуючи мету модулювання полікультурної компетентності вчителів світової літератури в системі післядипломної освіти О. Котенко визначає наступні завдання, як поетапний алгоритм дій: засвоєння системи понять про полікультурне середовище, толерантність, культурологічний підхід до навчання, компетентнісний підхід до викладання [10].

Треба відмітити що “Полікультурна освіта” як освітній компонент викладається в багатьох вітчизняних педагогічних ЗВО, і не тільки, та інститутах післядипломної освіти та підвищення кваліфікації. В цьому контексті розроблена достатня кількість наукової та навчально-методичної літератури. Наприклад у навчальному посібнику Л. Гончаренко увага сконцентрована на процесі організації полікультурної освіти, що включає зміст, структуру, методiku формування полікультурної компетентності педагогічних працівників загальної середньої освіти у системі післядипломної освіти [7].

На успішності та ефективності реалізації полікультурної освіти в умовах використання можливостей і принципів дистанційної освіти зосереджується С. Романюк [13]. “Для формування полікультурної професійної компетентності викладачеві необхідно створити такі комунікативні ситуації спілкування, які б стимулювали студентів використовувати та постійно поповнювати активний словниковий запас, добувати та обробляти інформацію, яку вони отримують з різних джерел, складати різні формати письма, бути готовим до комунікативних актів на іноземній мові” [13, с. 307].

Досліджуючи полікультурні засади іншомовної освіти у середніх навчальних закладах Америки І. Білецька метою полікультурної освіти вважає сприяння реалізації унікального особистісного потенціалу в умовах культурної різноманітності та сприйняття і усвідомлення різноманітності інших культур, формуючи виняткове ставлення до оточуючого світи і

людини в ньому. “Основні принципи полікультурної освіти полягають у тому, що: 1) полікультурна освіта – це процес; 2) полікультурну освіту необхідно розпочинати з усвідомлення власної етнічної приналежності; 3) полікультурний підхід повинен бути обов’язковим та всеохопним; 4) полікультурна освіта пов’язана з конкретним суспільством; 5) до процесу полікультурної освіти мають залучатися всі члени шкільного товариства; 6) потреба та обов’язковість спеціальної підготовки педагогів, батьків і лідерів етнічних об’єднань до реалізації ідей полікультурної освіти; 7) полікультурна освіта не повинна обмежуватися певними часовими рамками; 8) ідеї полікультурності мають бути інтегрованими у зміст шкільної освіти” [4, с.20]

Висновки. Виклики сьогодення вимагають переосмислення ролі та значення феномену полікультурності освітнього середовища, що набуває концептуальних форм, а невпинний розвиток цифрових інформаційно-комунікаційних технологій та їх активне використання в освіті відповідним чином впливають на форми, методи, засоби, значення дистанційної освіти та її перспективні можливості. В статті розглядаються освітні теорії дистанційного навчання, як інструменту ефективного функціонування полікультурного освітнього середовища.

Теоретичний аналіз феномену полікультурності освітнього середовища в контексті дистанційного навчання дозволив концептуалізувати ряд положень. По-перше, полікультурність освітнього середовища є цілісне явище, що інтегрує в собі різноманіття різних культур, освітньо-педагогічних традицій та соціального досвіду. По-друге, полікультурності властива інклюзія, як сприйняття “розбіжного” задля формування ефективно-бажаного. По-третє, в сучасних умовах пандемії COVID-19 та запроваджених карантинних заходів функціонування полікультурного освітнього середовища в умовах дистанційного навчання є складним завданням враховуючи комунікаційну стереотипність, цифрову нерівність, індивідуалізаційно-ціннісне сприйняття, стандартизованість та універсалізованість програмних продуктів, усвідомлення власної унікальності на фоні узагальненого тощо.

Список використаних джерел:

1. Абакумова, ОО 2018. ‘Дистанційна освіта: гуманізм чи антигуманізм у дії?’ *Гілея: науковий вісник, зб. наук. праць*, гол. ред. ВМ Вашкевич, Київ: “Гілея”, № 133 (6), с. 203-206.
2. Абакумова, ОО 2011. ‘Феномен дистанційної освіти в контексті сучасних соціокультурних змін’, *Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. Філософія. Психологія. Педагогіка*, № 2, с. 7 – 10.
3. Андреев, ОО, Бугайчук, КЛ, Каліненко, НО, Колгатін, ОГ, Кухаренко, ВМ, Люлькун, НА, Ляхоцька, ЛЛ, Сиротенко, НГ & Твердохлебова, НЄ 2013. *Педагогічні аспекти відкритого дистанційного навчання*. Монографія за ред. ОО Андреева, ВМ Кухаренка, ХНАДУ, Харків: “Міськдрук”, 212 с.
4. Білецька, ЮО 2014. *Полікультурні засади іншомовної освіти у середніх навчальних закладах США*. Автореф.дисерт.доктора наук, Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини, Умань, 45 с.
5. Блощинський, ІГ 2015. ‘Сутність та зміст поняття “дистанційне навчання” в зарубіжній та вітчизняній науковій літературі’, *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України: електрон. наук. фах. вид.*, Вип. 3. Доступно: <http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2015_3_4.pdf>. [15 Січень 2021].

6. Биков, ВЮ 2004. 'Дистанційні технології навчання в сучасній освіті, *Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць*, Київ: Педагогічна думка, Вип. 5, с. 15-22
7. Гончаренко, ЛА, Зубко, АМ & Кузьменко, ВВ 2007. *Розвиток полікультурної компетентності педагогів загальноосвітніх навчальних закладів*. Навчальний посібник за ред. ВВ Кузьменка, Херсон: РІПО, 176 с
8. Грязнова, ЕВ & Скопинцева-Седаш, ОЮ 2015. 'Дистанционная педагогика как научное направление в философии образования', *Педагогика и просвещение*, № 1, с. 59-66.
9. Кивлюк, ОП 2015. 'Глобалізаційна спрямованість освітніх трансформацій', *Гілея : науковий вісник : Зб. наук. праць*, Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, Вип. 88 (9), с. 263-267.
10. Котенко, ОВ 2011. *Розвиток полікультурної компетентності вчителів світової літератури в системі післядипломної освіти*. Дисертація кандидата наук, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України, Київ, 260 с.
11. Моцар, ММ 2014. 'Формування полікультурної компетентності майбутніх перекладачів на основі варіативності діалогу і полілогу культур', *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : зб. наук. праць*, Вип. 42, Ч. 1, редкол.: ВІ Шахов та ін., Вінниця: ТОВ "Нілан ЛТД", с. 96 - 99.
12. Пилаєва, Т 2016. 'Історія розвитку дистанційної освіти в світі. Наукові записки', Випуск 147, *Серія: Педагогічні науки*, Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, с. 114-117.
13. Романюк, СМ 2014. 'Формування полікультурної професійної компетентності за допомогою використання технологій дистанційної освіти', *Харківський національний університет внутрішніх справ в системі підготовки кадрів України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 26 верес. 2014 р.*, Харків, с. 306–309.
14. Синьова, ТВ, Алексеєва, ЛІ & Алексеєв, МЕ 2016. *Педагогічні умови розвитку полікультурної взаємодії студентів у навчально-виховному процесі вишу*. Доступно: <<https://pedagogy.bdpu.org/wp-content/uploads/2016/10/37-4.pdf>>. [16 Січень 2021].
15. Смільсон, МЛ, Машбиць, ЮІ, Жалдак, МІ, Лына, ЮМ, Назар, ММ, Дітюк, ПП, Комісарова, ОЮ, Цап, ВЙ, Бугайова, НМ & Депутат, ВВ 2012. *Дистанційне навчання: психологічні засади*. Монографія, за ред. МЛ Смільсон, Кіровоград: Імекс-ЛТД, 240 с.
16. Хомич, ЛО, Султанова, ЛЮ & Шахрай, ТО 2014. *Полікультурна освіта в контексті загальнокультурного розвитку особистості педагога*. Монографія, Кіровоград: Імекс-ЛТД, 212 с.
17. Banks, JA 2017. An introduction to multicultural education, Seattle: *University of Washington*, 5-th edition, Multicultural education–United States. Available from: <<https://ucarecdn.com/d82827b2-9e39-40fe-a717-a1aca81ce4a9/>>. [15 January 2021].
18. Garrison, R 2009. 'Implications of online learning for the conceptual development and practice of distance education', *Journal of Distance Education*, 23 (2), p. 93–104.
19. Knox, J 2017. 'How goes the revolution? Three themes in the shifting MOOC landscape', in G. Martins dos Santos Ferreira, L. Alexandre da Silva Rosado & J. de Sá Carvalho (eds) *Educação e Tecnologia: Abordagens Críticas*, Rio de Janeiro: *Universidade Estacio De Sa*, p. 386-408.
20. Keegan, D 2013. *Foundations of Distance Education*, London: *Routledge*, 240 p.
21. Moller, L & Huett, JB (eds) 2012. 'The Next Generation of Distance Education: Unconstrained Learning', *Springer Science & Business Media*, 266 p.
22. Qayyum, A & Zawacki-Richter, O (eds) 2018. 'Open and Distance Education in

a Digital Age', in: *Open and Distance Education in Australia, Europe and the Americas. SpringerBriefs in Education*, Singapore: Springer. Available from: <https://doi.org/10.1007/978-981-13-0298-5_1>. [15 January 2021].

References:

1. Abakumova, OO 2018. 'Distancijna osvita: gumanizm chi antigumanizm u diyi? (Distance education: humanism or antigumanism in action?)' *Gileya: naukovij visnik, zb. nauk. prac*, gol. red. VM Vashkevich, Kiyiv: "Gileya", № 133 (6), s. 203-206.
2. Abakumova, OO 2011. 'Fenomen distancijnoyi osviti v konteksti suchasnih sociokulturnih zmin (Phenomenon of distance education in the context of modern socio-cultural changes)', *Visnik Nacionalnogo tehnicnogo universitetu Ukrayini "Kiyivskij politehnicnij institut". Filosofiya. Psihologiya. Pedagogika*, № 2, s. 7 – 10.
3. Andryeyev, OO, Bugajchuk, KL, Kalinenko, NO, Kolgatin, OG, Kuharenko, VM, Lyulkun, NA, Lyahocka, LL, Sirotenko, NG & Tverdohlyebova, NYe 2013. *Pedagogichni aspekti vidkritogo distancijnogo navchannya (Pedagogical aspects of open distance learning)*. Monografiya za red. OO Andryeyeva, VM Kuharenka, HNADU, Harkiv: "Miskdruk", 212 s.
4. Bilecka, IO 2014. *Polikulturni zasadi inshomovnoyi osviti u serednih navchalnih zakladah SShA (Polycultural principles of foreign education in secondary educational institutions of the United States)*. Avtorefer. disertaciya doktora nauk, *Uman. derzh. ped. un-t im. Pavla Tichini*, Uman, 45 s.
5. Bloshinskij, IG 2015. 'Sutnist ta zmist ponyattya "distancijne navchannya" v zarubizhnij ta vitchiznyanij naukovij literaturi (The essence and content of the concept of "distance learning" in foreign and domestic scientific literature)', *Visnik Nacionalnoyi akademiji Derzhavnoyi prikordonnoyi sluzhbi Ukrayini: elektron. nauk. fah. vid.*, Vip. 3. Dostupno: <http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2015_3_4.pdf>. [15 Sichen 2021].
6. Bykov, VYu 2004. 'Distancijni tehnologii navchannya v suchasnij osviti (Distance Technologies of Training in Modern Education)', *Problemi suchasnogo pidruchnika: zb. nauk. prac*, Kiyiv: *Pedagogichna dumka*, Vip. 5, s. 15-22
7. Goncharenko, LA, Zubko, AM & Kuzmenko, VV 2007. *Rozvitok polikulturnoyi kompetentnosti pedagogiv zagalnoosvitnih navchalnih zakladiv (Development of multicultural competence of educators of general educational institutions)*. Navchalnij posibnik za red. VV Kuzmenka, Herson: *RIPO*, 176 s
8. Gryaznova, EV & Skopinceva-Sedash, OYu 2015. 'Distancionnaya pedagogika kak nauchnoe napravlenie v filosofii obrazovaniya (Distance pedagogue as a scientific direction in philosophy of education)', *Pedagogika i prosveshenie*, № 1, s. 59-66.
9. Kyvliuk, OP 2015. 'Globalizacijna spryamovanist osvitnih transformacij (Globalization orientation of educational transformations)', *Gileya : naukovij visnik : Zb. nauk. prac*, Kiyiv: *NPU imeni M. P. Dragomanova*, Vip. 88 (9), s. 263-267.
10. Kotenko, OV 2011. *Rozvitok polikulturnoyi kompetentnosti vчителiv svitovoyi literaturi v sistemi pislyadiplomnoyi osviti (Development of multicultural competence of teachers of world literature in the system of postgraduate education)*. Disertaciya kandidata nauk, *DVNZ «Universitet menedzhmentu osviti» NAPN Ukrayini*, Kiyiv, 260 s.
11. Mocar, MM 2014. 'Formuvannya polikulturnoyi kompetentnosti majbutnih perekladachiv na osnovi variativnosti dialogu i polilogu kultur (Formation of multicultural competence of future translators based on the variation of the dialogue and a polishing of cultures)', *Naukovi zapiski Vinnickogo derzhavnogo pedagogicnogo universitetu imeni Mihajla Kocyubinskogo. Seriya : Pedagogika i psihologiya : zb. nauk. prac*, Vip. 42, Ch. 1, redkol.: VI Shahov ta in., Vinnicya: TOV "Nilan LTD", s. 96 - 99.

12. Pilayeva, T 2016. 'Istoriya rozvitku distancijnoyi osviti v sviti. Naukovi zapiski (History of development of distance education in the world. Scientific notes)', Vipusk 147, *Seriya: Pedagogichni nauki*, Kirovograd: RVV KDPU im. V. Vinnichenka, s. 114-117.
13. Romanyuk, SM 2014. 'Formuvannya polikulturnoyi profesijnoyi kompetentnosti za dopomogoyu vikoristannya tehnologij distancijnoyi osviti (Formation of multicultural professional competence through the use of distance education technologies)', *Harkivskij nacionalnij universitet vnutrishnih sprav v sistemi pidgotovki kadriv Ukrayini : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf., 26 veres. 2014 r.*, Harkiv, s. 306–309.
14. Sinova, TV, Aleksyeyeva, LI & Aleksyeyev, ME 2016. *Pedagogichni umovi rozvitku polikulturnoyi vzayemodiyi studentiv u navchalno-vihovnomu procesi vishu (Pedagogical conditions for the development of multicultural interaction of students in the educational process of higher education)*. Dostupno: <<https://pedagogy.bdpu.org/wp-content/uploads/2016/10/37-4.pdf>>. [16 Sichen 2021].
15. Smulson, ML, Mashbic, YuI, Zhaldak, MI, Ilina, YuM, Nazar, MM, Dityuk, PP, Komissarova, OYu, Cap, VJ, Bugajova, NM & Deputat, VV 2012. *Distancijne navchannya: psihologichni zasadi (Distance learning: psychological principles)*. Monografiya, za red. ML Smulson, Kirovograd: *Imeks-LTD*, 240 s.
16. Homich, LO, Sultanova, LYu & Shahraj, TO 2014. *Polikulturna osvita v konteksti zagalnokulturnogo rozvitku osobistosti pedagoga (Policultural education in the context of the general cultural development of the teacher of the teacher)*. Monografiya, Kirovograd: *Imeks-LTD*, 212 s.
17. Banks, JA 2017. An introduction to multicultural education, Seattle: *University of Washington*, 5-th edition, Multicultural education–United States. Avialable from: <<https://ucarecdn.com/d82827b2-9e39-40fe-a717-a1aca81ce4a9/>>. [15 January 2021].
18. Garrison, R 2009. 'Implications of online learning for the conceptual development and practice of distance education', *Journal of Distance Education*, 23 (2), p. 93–104.
19. Knox, J 2017. 'How goes the revolution? Three themes in the shifting MOOC landscape', in *G. Martins dos Santos Ferreira, L. Alexandre da Silva Rosado & J. de Sá Carvalho (eds) Educação e Tecnologia: Abordagens Criticas*, Rio de Janeiro: *Universidade Estacio De Sa*, p. 386-408.
20. Keegan, D 2013. *Foundations of Distance Education*, London: *Routledge*, 240 p.
21. Moller, L & Huett, JB (eds) 2012. 'The Next Generation of Distance Education: Unconstrained Learning', *Springer Science & Business Media*, 266 p.
22. Qayyum, A & Zawacki-Richter, O (eds) 2018. 'Open and Distance Education in a Digital Age', in: *Open and Distance Education in Australia, Europe and the Americas. SpringerBriefs in Education*, Singapore: *Springer*. Available from: <https://doi.org/10.1007/978-981-13-0298-5_1>. [15 January 2021].